

İletişim etiği ve enformasyon: küresel dünyanın vatandaşları kendileri için düşünüyorlar ¹

Robert Beckett

The Institute of Communication Ethics, U.K.

Postgraduate research, Radbaud University at Nijmegen, Netherlands.

Özet: Enformasyon teknolojisi, değişimi, insanlar tarafından daha önce hiç oluşturulmamış bir ölçekte küreselleştirmekte ve yerelleştirmektedir. Enformasyonun insanlar ve kurumlar üzerindeki etkisi, psikolojik ve sosyal istikrarın derin ve istikrarsız temel veçheleridir. Bu istikrarsızlıkla ilişkili olan ve sınırlı kaynakları ele geçirmek amacıyla hiç durmaksızın devam eden rekabet olgusu üzerine kurulu ekonomik sistemimiz ise, küresel sürdürülebilirlik endişelerinin gündeme getirdiği bir meydan okumayla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu gelişmelere karşı verilmesi gereken cevap ise, hem ahlâki hem de enformasyonel gerçekliğin açık bir biçimde sergilenmesini sağlayan ve insanların, başlamış olan değişim sürecine katılmalarını mümkün kılan iletişim etiği disiplininin içinde yatmaktadır. İletişim Etiği Enstitüsü tarafından desteklenen ve türünün tek örneği niteliğini taşıyan bir enformasyonel sistem, enformasyon karmaşasını dile getirmek için elverişli bir araç sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enformasyon, iletişim, etik, karar, sistemler

Enformasyon-İletişim Teknolojisi (EİT), insan davranışlarını ve bilebilme potansiyelini (knowledgebility) farklılaştırmaktadır. Oluşum halindeki bu yeni bilgi paradigmasına gerekli karşılığı verebilmek içinse, hem konuşmacı, hem de dinleyiciler tarafından eşit bir biçimde paylaşılan farklı yeteneklere, anlayışlara ve yöntemlere gereksinim duyulmaktadır. Yeni iletişim etiği

¹ Çev. Arş. Gör. A. Ersoy Kontacı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı

disiplini, aracılanmış gerçeklik olgusunun yeni dinamik koşullarını da dikkate almak suretiyle, bireysel/kolektif karar alma süreçlerinde kullanılabilecek eleştirel bir pusula işlevini görme imkânını sunmaktadır. Bugüne kadar kabul görmüş enformasyon üretim/değerlendirme tekniklerini ve iletişim etiği prensipleriyle desteklenen medya ve grafik tekniklerini kullanmak suretiyle, ahlâk temelli insanî iletişim becerilerini güçlendirmek ve bunların bir an önce teknolojik sistemlerle yakınlaşmasını sağlamak mümkün görünmektedir. Dolayısıyla iletişim etiği; “enformasyon çağında bireysel ve kolektif enformasyon oluşturma pratikleri açısından anahtar bir disiplin” haline gelmektedir.

1. EIT Tarafından Yönlendirilen Değişim

Bireysel refahı anlamaya yönelik sosyal-ahlâk bir sorgulama, enformasyon çağı açısından potansiyel olarak faydalı bir görünüm arz etmektedir. Bu sorgulama, teknolojinin hem olumlu hem de olumsuz anlamda sahip olduğu imkânları doğal bir veri olarak kabul eden, enformasyonel değişimin altında yatan varsayımlara, ön koşullara ve ahlâk anlayışına karşı bir meydan okumayı ve özellikle de, insanların sistematik manüplasyon (Habermas 1989, Lyotard 1979, Innis 1972) biçimlerine karşı korunmasını öneren söylemler üreten bir sorgulama olacaktır. McLuhan's (1964) “ortalama” ile olan ilgisi, iletişimsel/enformasyonel sorunu eleştirel bir biçimde amaçlara (mesajlara) yönelik bir sorun olmaktan çıkarıp, araçlara (medyaya) yönelik bir sorun haline dönüştürmekte ve bu süreçte insanların aracılık işlevinin “enformasyonel her yerdeliği”nin bozucu etkilerini ortaya çıkarmaktadır. Eğer, bilim insanlarının ve teknoloji uzmanlarının da gittikçe daha çok hak verdiği üzere, statik bir evren (universe) yerine enerjik bir çoklu evrenler dizisinde (multiverse) yaşıyorsak; yaklaşmakta olan enformasyon çağında insan aklına ve bilgi üretimine yönelik imaların derin ve sürekli bir görünüm arz etmeye devam edeceğinden kuşku yoktur (Kaku 1996, Boisot 1996). Örneğin, mülkiyetin, her an yeniden üretilebilir, transfer edilebilir ve potansiyel olarak geniş ölçüde refah yaratabilir veya bunu azaltabilir nitelikteki enformasyonun içine yerleştiği bir durumda; dijital enformasyon konumuna indirgenmiş olan paranın nasıl olup da bir iktidar aracı olarak kullanıldığına ve birbiriyle bağlantılı küresel topluluklara hizmet ettiğine ilişkin genel ahlakî soruların yöneltilmesi, pekâlâ mümkündür. Enformasyonel dünyada ciddi bir biçimde modası geçmiş hale gelen

davranışların, rekabetçi, korumacı ve saldırgan bir ticarileştirmenin ve piyasalaştırmanın geleneksel pratikleri tarafından cesaretlendirilmeye devam edilmesi halinde; bu durum, tüketim çağından enformasyon çağına geçişi potansiyel olarak yavaşlatacaktır.

Endüstri sonrası toplumlarda enformasyonizm, giderek artan sayıda enformasyon ile alternatif medya ve mesaj iletim imkânlarının hızlı bir biçimde üremesiyle tanımlanmaktadır (Castells, 1996). Enformasyonel değişim, kendisini, insanların anılan bu fazlaşmaya verdikleri tepkilerde, belirsizlikten kaynaklanan bazı gerilimlerde ve bireyler, topluluklar ve hatta McLuhan'ın ülkesizleştirilmiş ve mekansızlaştırılmış global köyünün tüm bölgelerinde ortaya çıkan istikrarsızlıklarda hissettirmektedir (Zengotita 2005). Foucault, söylemsel gerçek üzerine kurduğu, akılcılığın insancıl nedensellik varsayımlarının üstesinden gelen dilin ve söylemin analizin merkezi olduğunu kabul ettiği ciddi bir analizi kullanarak, insan düşüncesi ile eyleminin geçici ve süreksiz doğasına göndermeler yapmak suretiyle, bu gerilimi birbiriyle bağıntılı olan psikolojik ve metodolojik anlamda bir post modern zorluk olarak sunmaktadır (Foucault 1969, Shotter 2002). Sosyal bilimlerdeki bu “dile dönüş,” söylemsel (discursive) nitelikteki ve dil tarafından aracılık edilen bu yeni bilginin, insanın psikolojik ve toplumsal koşullarına, insanî bilim ve teknoloji gelenekleri tarafından üretilen ve değişmeyen biçimler halinde sunulan kesinliklere nazaran çok daha yatkın olduğunu teslim etmek suretiyle, kesinliğin çöküşüne tekabül etmektedir (Wittgenstein 1968, Austin 1962, Popper 1968). Lyotard'a göre (1979) tarihsel hilekârlıklardan arındırılmış bir bilgi edinme ve değerlendirme süreci, görmezden gelinmesi mümkün olmayan bir ahlâki ödevdir; böyle bir eylemin en temel amacı, ahlakîdir, “Bilgi, artık bir özne değildir, öznenin hizmetindedir: (tüyler ürpertici olmasına rağmen) tek meşruiyet kaynağı, ahlâkın gerçeklik haline gelmesine imkân tanımıdır” (s. 36). Enformasyon çağında anlam aramak için, anlamı ahlâki sınırlar içinde aramalıyız; aksi takdirde, makine benzeri bir düşünme biçiminin nihilistik bilimselliği içinde, insaniyetin alçalıp bozulmasına tanıklık etmek zorunda kalmamız kaçınılmaz olacaktır (Ellul 1964, Huxley 1934). Lyotard'ın “büyük anlatılarının” artık hâkim konumda olmadığı ve “her şeyin tehlikeli olduğu” bir noktada (s. 343), Foucault (1984) enformasyonel dünyayı tartışmaya açmaktadır. Bireysel tartışmalı gerçekliği vurgulamak suretiyle enformasyonizmin etkisi üzerine yeni bir yöntemsel sorgulama önerisini dile getiren Foucault, kendilerini etik

kavramlarla “arkeolojistler” olarak çerçvelendiren bilgi araştırmacılarını ve sorgulayıcıları söylemin içine yeniden yerleştirmektedir (Foucault 1969, Rainbow 1994). Konuyla ilgili bir argümanında Foucault (1988), post modern aklın psikolojisini “eğer post modern soyağacı tümüyle kendi bilgisini dikkate alıyorsa; o zaman, bilinen bu ‘kendilik’, tekil, birleşik bir tamlık ve bir bütünlük olmaktan ziyade; karmaşık, yaygın, serkeş ve kırılğan bir hal almaktadır” sözleriyle tanımlamaktadır (s. 36 -7). Foucault ve post yapısalcı eleştirinin gözünde, insan potansiyelinin giderek artan bir biçimde farkına varılması; insanların, geleneksel akıl anlatılarında genellikle küçümsenen yollarla ilham bulduklarını ve faaliyete geçtiklerini ortaya koyarak, insani duyguları, hisleri ve insanın sosyal güdülerini yeniden aktif hale getirmektedir. Foucault (1973) söylemden (discourse) arındırılmış bir insan potansiyelini şu sınırlar çerçevesinde tanımlamaktadır: “akılların tek bir ve aynı etkileşimi sonucunda, bilginin alanı haline gelmesi gereken ve bilimin bir nesnesi olamayacak olan bir varlık” (s. 336-7). Habermas, bireyi bir “homme”, insanı da bir “citoyen” olmaktan öte, bir “etik varlık” şeklinde tanımlamak suretiyle, bu yorumu post modern ahlâk alanından doğrulamaktadır (s. 128). Etik kapsamında yer alan sosyal sözleşme teorisinden hareketle düşünce geliştirenler için Liberal felsefe, devleti, insanlara, karşılıklı eşit sorumluluklarını belirlemelerine yarayan ve kazuist bir içtihat hukuku çerçevesinde, büyük zorlukların ardından rafine hale getirilebilen bir takım haklar bahşeden bir yapı olarak tanımlamaktadır. Bunun karşı kutbunda ise post yapısal eleştiri, usulî ve hukukî indirgemeciliği merkezden eden bir karşı-söylemi dile getirmektedir. Bu konuda Habermas’la aynı görüşleri paylaşan İngiliz Filozof Mary Warnock (1998), hukukî hakların, diğer tüm haklar gibi, daha derin bir şeyler üzerine temellendirildiğini ifade etmektedir: “eğer haklar yasal olmaktan ziyade ahlakî iseler ve onları bahşeden yasa bir ahlakî yasa ise, haklar söylemini kullanma gerekliliği ortadan kalkıyor gibi görünmektedir... Bu, hiçbir hukukî vurgu olmaksızın, ahlak söyleminin kendisinin devreye sokulması demektir” (s. 63). Öyleyse enformasyonel görev, insanların hangi durumlarda yeni enformasyonel gerçekliklerden yararlanabildiklerini ve hangi durumlarda geleneksel düşünce ve aracılık kapılarının ahlâki neticeleri sınırlamak amacıyla söz konusu bilgi akışını kestiklerini ve bu tarz etkilerin nasıl olup da ortadan kaldırılabileceğini ortaya çıkarmak olarak belirginleşmektedir.

1.1 Yeni Medya ve “Yeni” Enformasyon

Einsteinci relativite ışığında insan bilgisinin yeniden tanımlanışı, zamanın kritik bir bilimsel değişken olarak ortaya çıkışı ve maddenin enerji olarak yeniden tanımlanışı, doğa bilimlerinde ve sosyal bilimlerde kabul gören pek çok varsayımın sorgulanmasına yol açmıştır. Hem insan hem de madde bilimleri artık “statik – madde” diyalektikliğinin, görece, dönüşlü ve otoriter anlaşmalara karşı potansiyel olarak çok daha dayanıklı bir sosyal alan olan “dinamik – enerji” diyalektikliği ile yer değiştirdiğini kabul etmektedir (Boisot 1995, Baudrillard 1981). İletişim araştırmaları açısından, hem insani hem de teknik nodüllere vücut veren bu yer değiştirme, “maddi değerler” üzerine odaklanarak analog prensipler kullanan arayışları bir tarafa bırakmakta ve bunların yerine diyalektik prensipleri, başka bir ifadeyle “enformasyonel değerleri” koymaktadır (Masuda 1981). Baudrillard’a göre (1981):

“Sorgulama altında olan şey; tüm geleneksel nedensellikler dünyasıdır: perspektivist determinist tarz, aktif, eleştirel tarz ve analitik tarz – başka bir ifadeyle; neden ve sonuç arasındaki, aktif ve pasif arasındaki, özne ve nesne arasındaki, amaç ve araçlar arasındaki ayrımlar... gerçeğin ve bir yok oluş noktası olarak anlamın ufku ile birlikte.” (s. 30)

Castells (1996) yeni iletişim teknolojilerinin zaman algımızı değiştirdiği ve endüstri sonrası gerçeklik hakkındaki en bilinen kesinliklere karşı bir meydan okumayı gündeme getirdiği kanısını paylaşmaktadır. “Zaman, yeni iletişim sistemi içinde silinmektedir... Akışkanlıklar uzayı ve zamansız zaman, yeni bir kültürün maddi temelleridir... gerçek sanallık kültürünün” (s. 375). Dördüncü ve Beşinci boyut bilimsel devrimler (Kaku 1994, Buckminster Fuller 1975), salt birer bilimsel devrim olmanın çok daha ötesinde anlamlara sahiptir; bunlar, yansımalarını teknolojiye bulan ve karşılığında, bilginin taşıdığı görecelik, dönüşlülük ve dinamik eleştirel pazarlık sürecinin sonucu olma özelliklerini bir kez daha vurgulamak suretiyle, dile özgü değerler üzerine inşa edilen bilişsel devrimleri başlatan toplumsal devrimlerdir. Baudrillard da (1981), yeni enformasyonel-bilim paradigmasının içine yerleşmiş değişimden emin görünmektedir:

‘Komut, sinyal, tepki, mesaj’: tüm bunlar, “şey”leri bizim için anlaşılabilir kılmaya teşebbüs etmektedirler, fakat belki kıyas yoluyla, bir vektörün yazı vasıtasıyla yeniden kopyalanması yoluyla veya hakkında hiçbir şey bilmediğimiz bir boyutun çözülmesi yoluyla – aslında bu andan itibaren, gerçek manada bir ‘boyut’ bile yoktur karşımızda, veya belki de bu (Einstein)

relativizm kuramında uzayın ve zamanın farklı kutuplarını yutan boyut olarak tarif edilen dördüncü boyuttur” (s.31).

Kırık ve parçalı post modern söylemlerde değerler, dinamik dilbilimsel değerlerin içine yerleştirilmiş durumdadırlar ve ahlâki değerlerin, güvene, sırdaşlığa, bütünlüğe ve sorumluluğa yönelik enformasyonel gereksinimler ile yeniden ilişkilendirilmek suretiyle yeni anlamlar yüklendiği insan birliklerinin bağlantılarını tanımlamak ve tarif etmek için kullanılabilirler. Veya Bauman’ın da (1993) belirttiği üzere:

“İnsan aklının sınırlarıyla ölçülen uzaysal mesafelerin ortadan kaldırılması (...) ahlâki sorumluluğun sınırları tarafından ölçümlenen ahlâki sınırların ortadan kaldırılmasıyla denkleştirilmiş değildir; fakat böyle bir denkleştirmeye ihtiyaç bulunmaktadır. Öyleyse sorun, bütün bunların ne şekilde başarılabilir, tabi eğer başarılabilirse ?” (s. 219)

İnsan ortaklıklarının, örneğin bir coğrafi yakınlık dolayısıyla değil, ama çıkar gruplarının parçası olma şeklinde belirlendiği ve giderek artan bir oranda görsel hale gelen bir dünyada, adalet/adaletsizlik ve hakkaniyet/önyargı gibi usulî diyalektikler, sosyal alanda sezilen normatif gerilimler ile sürekli meydan okumalar ve sınavlarla karşı karşıya bulunan enformasyon-iletişim değerlerini tanımlamaktadır. Geleneksel kurumlar tarafından sunulan ve kusursuz olduğu düşünülen çözümler ile ve Batı rasyonalizminin şimdilerde açığa çıkarılan kendini beğenmişliğinin ardından, küresel insanlık, pek çok zorlu soruna küresel/yerel çözümler üretebilmek için yeni araçlara gereksinim duymaktadır. Psikolojik ve bilimsel olarak konuşmak gerekirse, küresel enformasyon çağında, eşit ölçülerde kesinlik ve ihtimam yaratabilmek amacıyla, bilgi oluşturmak ve değiş tokuş etmek için hem katılımcılara hem de katılımcı olmayanlara güvenilir araçlar sunacak yeni düşünme biçimlerine gereksinim duyulmaktadır. İşte bu gereksinimdir ki; yeni bir iletişimsel-enformasyonel etik önerisine biçilen yeni rolün altında yatan hayati teorik arka plânı oluşturmaktadır.

1.2 İnsanlar Üzerindeki Etkiler

Yeniden ayarlanmış ve aracılanmış bir kamusal alanda, küresel adalet hususu özellikle vurgulanmaktadır. Yeni ve oldukça etkili sürdürülebilirlik söylemi, konuya yeni entegre olmaya başlayan toplumsal, çevresel ve ekonomik bilimlerden en üst düzeyde yüklenmiş enformasyon bilgisinin doğumunu saptamaktadır (Elkington 1997). Küresel çaptaki insan

etkinliklerinin üzerine yapılan hesaplar, çok da uzak olmayan bir gelecekte, insan ırkının kendisinden bile büyük bir uygarlık krizinin kapımızı çalmak üzere olduğunu savlamaktadır (Monbiot 2003, Suzuki and Dressel 1999). Önceden kâğıt hızında yayılmakta olan bilginin rolü, şimdi ışık hızlarında seyreden dünya çağında bilgi nodülü ağlarına eklenmiş bulunmaktadır. Bilgi akışları, insan eyleminin enformasyon alanları boyunca uzanan, iletilen komutlara anında cevap veren ve görünüşte, sürdürülebilir kalkınma koşullarına uygun olarak insanlığın ve eko sistemin devamını sağlamayı amaçlayan bilgisayar sistemleri içine yerleşmiş durumdadır. Enformasyon çağı hassasiyetlerinin endüstri çağının hegemonyasını yakalayıp yakalayamayacağı yönündeki sorular varlığını sürdürdüresun; Castells (1996), sürdürülebilirlik meselesi açısından liderlik kurumunun önemine dikkat çekmektedir:

“Bir yanda sayıca az bazı ülkelerde ve şehirlerde kümelenmiş, göreceli olarak küçük, eğitilmiş ve varlıklı seçkinler (...) siyasî katılım ve enformasyon gibi sıra dışı araçlara sahip bir biçimde gerçek manada vatandaşlık sıfatını taşırlarken; diğer yanda dünyanın ve söz konusu ülkelerin eğitimsiz ve geleceği karartılmış kitleleri, aynı Klasik Yunan’da demokrasinin doğuş dönemlerindeki köleler ve barbarlar gibi yeni demokratik çekirdekten dışlanmış olarak yaşamaya mahkûm edilmektedirler.”

Sosyal adalet, yalnızca en güçlü olanların hayatta kalmasıyla (bugünün sosyal sistemlerinde halen tesiri olan bir yaklaşım) gerçekleşmiş olmaz. Prigogine’nin eş-evrim prensibi gibi bir takım alternatif doğal seleksiyon yöntemlerinin varlığına rağmen, sosyal adalet, hâlihazırda risk altında bulunan geniş ve yoksun bırakılmış halk yığınlarının kendi kaderlerini belirleyebilmelerini icap ettirmektedir. Küresel nüfusun beşte üçü (ki bu rakamsal bölünme, aynı zamanda bir sosyal bölünmeye de tekabül etmektedir), halen küresel ekonomik sistemden büyük ölçüde dışlanmış haldedir ve rekabetçi - bencil davranışların dünyanın devamı için arz ettiği büyük tehlikeye karşın ekonomik sistemin hâkim prensibi olarak kalmaya devam eden kaynak rekabetinin neden olduğu yakın tehlikeye maruz bulunmaktadırlar. 21 yüzyılın içinde yol alındıkça ve gelişmekte olan ülkeler büyümeye devam ettikçe, onlar da “birinci sınıftaki yolcularla” aynı hizmeti görmeyi, aynı ölçüde tüketim yapabilmeyi talep edeceklerdir ve bu da, dünyadaki kaynakların ve bilimsel topluluğun karşılayamayacağı bir talep olacaktır. Bu bağlamda, İklim Değişikliği konusunda toplanan

Hükümetlerarası Panel, krizin kapımızı çalmak üzere olduğunu açıkça ortaya koymaktadır:

“Aşağıda imzası bulunan bizler, dünya bilimsel topluluğunun kıdemli üyeleri, tüm insanlığı yaklaştırmakta olan tehlike hakkında uyarıyoruz. Eğer muazzam bir insani sefaletten sakınmak ve yaşadığımız gezegen üzerinde bulunan küresel evimizin geri dönüşü imkânsız bir biçimde tahrip edilmesinin önüne geçmek istiyorsak, Dünya’yı ve üzerindeki yaşamı yönlendirme biçimimizde büyük bir değişikliğe gitmemiz kaçınılmazdır (Kasım 1992).”

Türlerin devamının sağlanması için yapılması gereken büyük sistem değişikliklerinin, çeşitli bölünmüşlüklerin ve çözülmesi olanaksız gibi görünen maddi sorunların pençesinde kıvranan bir dünyada ve Birinci-Dünya olarak anılan ülkelerin iki milyarlık nüfusu için bile karşılanması olanaksız derecede pahalı bir ekonomik tüketim modeliyle gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği sorusu, bulunması çok güç bir seri cevaba gereksinim duyan bir sorudur. Acaba yönetim hakkı, kendi varlıklarının devamı üzerinde karar alabilmelerini sağlamak amacıyla, en küçük topluluklara dâhi tanınacak mıdır? Acaba ulus-devletler, kontrol edilmemesi halinde, öyle demokratik prensipler için falan değil; ama su, toprak ve yiyecek için yaşanması kaçınılmaz olan binlerce savaşı engellemek üzere, kendi çıkarları üzerindeki boğucu hâkimiyetlerini azaltabilecekler midir? Acaba zengin ve ayrıcalıklı Birinci-Dünya, varlıkları Birinci-Dünya’daki aşırı tüketim ve kirlilik nedeniyle ve yine buradan kaynaklanan yok olma tehlikesi tarafından tehdit edilen milyarlarca insana makul bir denge sağlayabilmek amacıyla, kendi tüketimini azaltabilecek midir?

Enformasyon ve iletişim, milyarlarca dünya vatandaşını dünyadaki yaşamı sürdürmek için gerekli olan kaynaklar üzerinde birbirine bağlamak için bulunabilecek tüm çözümlerin merkezinde yatmaktadır. Bunun sonucu olarak da enformasyon bütünlüğü, bireysel yarar ve genel yararın 7 gün 24 saat üzerinden gerçek zamanlı olarak pazarlık konusu edildiği bir ortamda, hem bilimsel hem de genel algılama için bir gerilim noktası teşkil etmektedir.

1.3 İletişim Etiği

Sosyal bilimlerin insanlığın refahı ile ilgili mülahazaları üzerinde temellendirilmiş bir teorik/pratik perspektif olan iletişim etiği, daha dinamik hale gelmiş bir enformasyon ortamında bireysel ve toplu karar alma süreçlerinde kullanılabilen bir ahlaki pusula işlevi görmeyi önermektedir (Christinas 1997, Mackau ve Arnett 1997). Bu disiplin, insanî mülahazalara ve toplumsal aktörler arasında gerçekleşen iletişimsel ilişkilere öncelik atfetmekte ve adalet/hakkaniyet, ihtimam/ilgi, iyi/kötü ve erdem/ödev gibi “gerilimli konular” ile ilgilenmektedir. Christinas’a göre (1997) böyle bir yaklaşım, tartışmayı, evrensel akla ayrıcalıklı erişim noktasından, insan ilişkileri üzerine kurulan yorumsamayı (hermeneutic) bir ödev noktasına taşımaktadır.

Eğer yorumsamacı alan dile ait ise ve dil de topluluğun matrisi ise; o zaman insan bağları mantık veya eylem içinde değil, ama “hermenia” içinde ortak anlamları keşfetme yoluyla inşa edilmektedir (s. 11).

İnsan iletişiminin karakteri, insanların sahip olduğu konuşma yetisinin çok ötesine geçer ve yazılı, basılı, elektronik ve dijital seri üretim (ICE 2005) aşamalarına yükselirken karşımıza çıkan soru; insanî değerlerin, bütün bu yükselen teknolojik âlemler tarafından gündeme getirilen tehditlerden koruması bağlamında, insanlık âlemini ne şekilde ayrıcalıklı ve dokunulmaz kılacağımız sorusu olmaktadır (Gilligan 1982, Edgar 1997). Bu bağlamda, bilgi ve enformasyon kaynakları arasındaki farklılaşma, ana görevi olan topluluklar oluşturma ve bunların devamını sağlama ödevine odaklanmayı engelleyerek, toplulukları istikrarsızlaştıran ve anlamın ufalanmasına yol açan sistematik bilgi pratiklerine karşı çıkmaktadır. Her bir medya; internet ortamının, teşhir edici içerikleriyle web günlüklerinin, çok sık rastlanan kimlik hırsızlığı olgusunun, CCTV’nin veya elektronik oylamalar gibi normatif yeniden üretim süreçlerinin içine gömülü sorular tarafından açığa çıkarılan kendi ahlâki anlam/alanlarına sahip bulunmaktadır (Bynum ve Rogerson 2005). İletişim etiği açısından karar alma noktasındaki karmaşa, bilgisayar/televizyon/radyo/basın/telefon (ICE 2003) tarafından, insan aklını karıştıran ve sosyal sözleşmenin var ettiği istikrarı bozan bir süreçte tetiklenerek enformasyonun ortaya çıkışını geometrik sıçramalar şeklinde dramatik oranlarda hızlandıran 7/24’lük dinamik bir enformasyon ortamının bulunduğu çoklu bir yakınsak/ıraksak medyasfer içinde fark edilebilmektedir. Hala modern-öncesi dönemden kalma varsayımlar üzerine inşa edilmiş

epistemolojik ve teorik modellerden çıkarsanan ahlâki bir söyleme inanmaya devam eden iletişim toplulukları bize, sosyal normları –muhtemelen, seçmiş oldukları nesnelere aynı düzeye indirgeme amacını güden dikkatli bir çabanın ardından– yeniden üreten kurumların ve medyanın sıklıkla öne çıkardığı taleplere rağmen, enformasyonel bilimler ve ilişkili bilgi alanları için mutlak bir “gözden geçirilmiş ahlâk” ihtiyacın ortaya çıkmış olduğunu göstermektedir. Bu durum, çeşitlilik ve aykırı görüşler problemlerinin açığa çıkarılması ve dışlanmış grupların enformasyon ve bilgi üretimine geniş bir meşruiyet sağlayan mekanizmaların içine sürekli bir biçimde dâhil edilmeleri ve buraya kabullerinin sağlanması için gerekli olan usulleri hayata geçirecek bir iletişim etiğine duyulan ihtiyacı gözler önüne sermektedir.

Jürgen Habermas ve Karl Otto Apel, bu disiplin için anahtar niteliği taşıyan bir temel olarak kabul edilen bir akademik diyalogu geliştirmiş olmalarına karşın, uygulamalı bir disiplin olarak iletişim etiği, sosyal bilimlerin (dilbilim, psikoloji, felsefe, sosyoloji, antropoloji (ICE 2002) yöntem ve teorilerinden yararlanmaya devam etmektedir (McCarthy 1996). Sözü edilen bu diyalog, Apel’in, antropolojik bir topluluktaki tüm insanları, iletişime yönelik insanî yeti aracılığıyla birbirlerine bağlayarak konumlandığı “iletişim topluluğu” anlayışını ortaya atmaktadır (Apel 1972). İletişim topluluğu, düşük bir temsil profiline sahip olan ve hatta bazı durumlarda varlıkları bile inkar edilen ve iletişim hakları, bir kez daha dışlanmaları ihtimali bulunan “insan yapımı” hukuk kurallarından değil, ama toplumla olan ahlâki ilişkilerinden çıkarsanan grupların (ırk/din/etnik/bedensel engel ICE 2003) unutulmuş seslerini ve değerlerini içermektedir (Warnock op.cit.). Habermas’ın geniş kabul gören “söylem etiği”, Shotter’in ikinci bilişsel devrim olarak adlandırdığı (Shotter 2002) bu toplum içinde yaşanan bir toplu “dile dönüşü” resmetmektedir. Bu, ortak ahlâk üzerine inşa edilen iletişim pratiği ile; herkesin kullanabileceği, derlenip toparlanmış etik değerlendirmeler için gereken temelleri sağlamaktadır.

İletişimin geniş bir yorumu, ki Bateson Grubu tarafından yapılan bir tanımdır bu: “yalnızca konuşma değil, tüm davranışlar iletişimdir ve iletişim – kişilik dışı bir biçime bürünen iletişimsel davranışlar bile – davranışları etkiler” yaklaşımını gündeme getirmektedir (Watzlawick vd. s. 22). Bu yorum, insan ahlâkının –bir davranış veçhesi olarak– tüm insanlık kültürüne, gelenek ve adetlerine içkin olduğunu açığa çıkarmaktadır (Hinduizm, Konfüçyüs Dini, Taoculuk, Budizm, Hıristiyanlık, İslâm ICE 2004). Tüm bu

dinler, zaman zaman rekabet haline olan farklı yorum biçimlerine rağmen, insan ahlâkı üzerine yapılacak çalışmaların merkezini temsil etmektedirler (Russell 1926). Burada “denetlenmiş ahlâk” olarak kullanılan etik (ICE 2001), Kant’ın “ahlâkın metafiziği” hakkındaki tanımına denk düşmektedir. Bununla birlikte, post modern enformasyonizmle uyum içinde kalan etik, “şeref duygusu için şeref kuralları”ndan (Bourdieu 1977:12) bir adım uzaklaşmayı önermektedir. Rabinow’a göre “tam da düşüncenin verili bir unsur olmayıp bir eylem olması ve deneyimle desteklenerek düşünce tarafından formüle edilen davranışların da etik davranışlar olması nedeniyledir ki”, enformasyonel deneyimin etik davranışların başlangıç noktasını temsil ettiği bu dünyada, etiğin açıklanması da dinamik bir nitelik arz etmektedir (Rabinow 1994:xxxv). Benzer şekilde, iletişimsel etiğin içinde yer alan dengenin detaylı bir incelemesini takiben, Benhabib de (1992) bu disiplini ahlâk temelli bir sosyal pazarlık süreci veya “bir ahlâki meşrulaştırma teorisi” olarak tanımlamaktadır (s. 73). Benhabib’in ortaya attığı iletişim etiği türünde de (1992), yazar, sosyal söylemin anlamlı yapıtaşlarını tanımlamak ve bunlar üzerinde pazarlık yapmak için gerekli olan bir ortak perspektife duyulan ihtiyacı vurgulamak suretiyle, Habermas’ın izinden gitmektedir:

“Pratik söylemlerin, ahlaki tartışma alanını önceden teorik olarak tanımlamıyor oluşu ve insanların, akıl yürütme süreçlerine adım atarken günlük bağlılıklarından ve inançlarından soyutlanmak zorunda olmayışları nedeniyledir ki; pratik söylemler evreninde yalnızca adalete ilişkin sorunların değil ama insanların iyi yaşam düşlerine ilişkin konuların da yer almasını ve söyleme ilişkin ön varsayımlarımızın çeşitli meydan okumalarla karşılaşmasını engelleyemeyiz” (s. 74).

Benhabib, Antik Yunan diyalogunun çift boyutlarını, yine Yunanlılar’dan miras kalan ve Batı felsefesinin ortaya attığı temel sorularda ifadesini bulan tanınmış bir diyalektik (doğru ve iyi) içindeki bir ahlaki sorgulama ile bir arada resmetmektedir. [Plato, Devlet, VI. Kitap, Plato Sempozyum, (211c-d), Aristo, Eudemian Ethics, böl. 8 (1217b.25-34)]. Bilginin tartışmalı doğası, “doğru ve iyi”ye ilişkin etik sorularda görünür hale gelmekte ve aynı zamanda, iletişimsel analizin karmaşıklık katmanlarına içkin bulunmaktadır. Bu durum, bilginin prensiplerin üzerinde anlaşmaktan bile öncelikli bir konuma sahiptir – zira somut ahlâk, şu soruların içinde saklıdır: Sen kimsin? Benden ne istiyorsun? Beni ne şekilde incitebilirsin? Bu ayrım çerçevesinde, bilginin/enformasyonel sözleşmenin konumu, ahlak üzerine yapılan

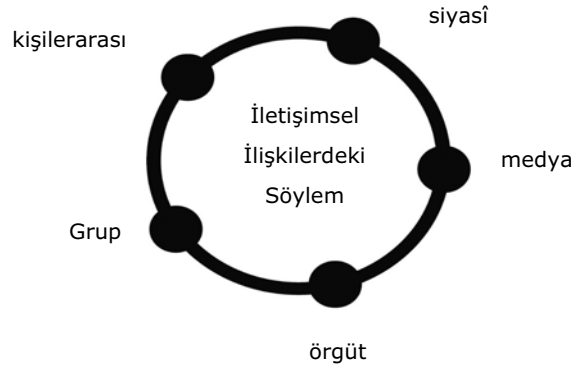
anlaşmaya göre ikinci plânda kalmaktadır. İkincil anlaşmazlıklar, enformasyon elde etme ve bunları işleme yönündeki eşsiz insanî yeteneklerle alâkalıdır. Bu durum, insan söylemlerinde/ilişkilerinde ve dilsel terimler, tanımlar ve kültürel kabuller arasındaki çözülemez “anlam boşluğu”nu, bir ölçüde de olsa açıklamaktadır (Wittgenstein 1968, Bakhtin 1981).

Nietzsche, “iktidar arzusu” ile “iyi ve kötünün ötesi”ni bir sosyal anlaşma için kilit aktörler olarak öne çıkarmak ve ahlak kurallarını, savunulabilir nitelikte olanı meşrulaştırma işlevine indirgemek suretiyle, ahlâki kategorinin sorgulanmasına yol açmıştır (Nietzsche 1973). Bu tez uyarınca bireysel öncelikler, ahlaktan yoksun, toplumdaki soyutlanmış ve kendi bireysel çıkarını, hedeflediği rasyonel amaçlara ulaşabilmek için geçerli tek yol olarak kutsayan bir “Süpermen”in doğumuna yol açmaktadır. Diyalektik argümana sadık kalan Platonik ideal, etik kavramını “ilk felsefe” olarak konumlandırmakta ve “iyi”yi hayatın özü olarak algılamaktadır. Levinas (1999) ve Habermas (1996) ahlak değerlerinin gerçek birer biçimi olmasa bile, bunların antropolojik insan ilişkilerinin/dilinin ve dahası, hukuk, siyaset, din ve ticaret gibi toplumsal sözleşmelerin içinde gömülü olduklarını ortaya koyarak, kuşkucu argümanı dile getirmişlerdir (ICE 2002). Etik çalışmalarını topluca bir değerlendirecek olursak, tüm insan davranışlarının ahlâka ilişkin bir içeriğe sahip olduğu ortaya çıkmaktadır: giydiğimiz giysiler, yediğimiz yiyecekler, yaşadığımız yerler ve yaptığımız iş. Pratik olarak, her etiksel yargı için iki sorun kritik öneme sahiptir: a) bireyin ahlâksal sağlığının özgün koşullarının nasıl tanımlanacağı ve ayırt edileceği; yani “yorumsamacı görev” ve b) paylaşılan değerlerden birbirleriyle rekabet içindeki perspektif çokluğunun nasıl tercüme edileceği; başka bir ifadeyle “anlaşma görevi”.

İletişim etiği, insanların kendi toplumsal ahlâki hayatlarıyla; oydaşma - ihtilaf, işbirliği - rekabet, kişisel - toplumsal, idealist - yararçı ve/veya evrensel - göreceli taleple nasıl ilişkiler kurduğu ile ilgilenmektedir. İşte, herkes tarafından anlaşılacak ve birlikte çalışabilmek üzere, yukarıda anılan tüm bu analizleri ortaya koyan iletişim etiği, bir yandan problemlerin çözümüne ve anlaşmazlıkların giderilmesine şeffaf ve söylemsel bir yaklaşımın önünü açmakta; diğer yandan da bireysel başarının büyük toplumsal iyiliklerin bir kazanımı olduğunu (en azından, toplumdaki diğerlerinin zararına elde edilmemişse) vurgulamak suretiyle, ortak anlaşmanın erdeminin, çoğu zaman bireysel başarının zaaflarından ödün verilmek suretiyle ortaya çıktığını ortaya koymaktadır.

1.4 Teorinin Konferans Konusuna Uygulanması

Aşağıda görülen iletişimel ilişkiler modeli (PMOGI/2001), İletişim Etiği Enstitüsü tarafından, iletişimel ilişkilerdeki gerilim noktalarını açığa çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır. Model, iletişimel beceriler içinde bulunan insan ilişkilerindeki “değerlerin incelenmesini” (etik) mümkün kılmaktadır. Bakış açısı teorisini (MacKau & Arnett 1997) kullanmak suretiyle, anılan model, insan ilişkilerini, davranışlarını ve iletişimini, “bakış açım, görüş açımdır” kuralına uygun bir biçimde ve birbirleriyle olan pratik-ahlâki ilişkileri çerçevesinde konumlandırmaktadır.

Şekil. PMOGI İletişimsel İlişkiler Modeli

PMOGI modeli, farklı çıkarların, dillerin ve iktidarların insanların iletişim kurma yollarını nasıl etkilediğini saptamakta ve iletişim teorilerinin en başta gelen prensiplerinden birinin; “hiçbir iletişim, söz konusu iletişim meydana geldiği seviyede gerçekten tarif edilemez ve incelenemez” diyen prensibin (Wilden 1972, s. 113) doğrulamasını yapmaktadır.

Modelden çıkarılabilecek ilk sonuç; modelin boyutlarından herhangi birinin harekete geçirilmesi halinde, insan iletişimlerinin, sistemdeki diğer gruplar tarafından ciddi bir biçimde kısıtlanabileceğidir. Model, bakış açıları arasındaki diyalektik gerilimlerin (25) muntazam bir serisini sergilemektedir. Örneğin, organizasyon-medya bakış açısı, ancak medya-örgüt bakış açısını takiben anlaşılabilir; ilki örgütsel biçimlerin/konuların medya biçimleri/konuları üzerindeki hâkimiyetini, ikincisi ise, medya bağlantılarının örgütsel bağlantılar üzerinde hâkimiyetini vurgulamaktadır. Bu gerilimlerin üzerine inşa edilen ve medya-medya ile örgüt-örgüt bakış açıları arasında bulunan

“çift kat diyalektik” ilişkiler ise, aynı değer içinde yer alan alternatif sistemler arasındaki (*The Guardian* ile *The Daily Mail* arasındaki veya *The Co-operative Bank* ile *Goldman Sachs* arasındaki) gerilimi yansıtmaktadır.

Örgüt – Medya	Medya – Örgüt
Medya – Medya	Örgüt – Örgüt

Tüm PMOGI modeli, meselelerin bir anahtarını elde edebilmek için vurgulanabilecek olan bir standart tablo formülünde gösterilmiştir. Bu bağlamda, aşağıdaki örnekte medya - örgüt “iletişimsel ilişkileri” vurgulanmış bulunmaktadır.

Siyasî	Medya	Örgüt	Grup	Kişilerarası
Siyasî - Siyasî	Medya - Siyasî	Örgüt - siyasî	Grup – Siyasî	Kişilerarası - Siyasî
Siyasî - Medya	Medya - Medya	Örgüt - Medya	Örgüt – Medya	Kişilerarası - Medya
Siyasî - Örgüt	Medya - Örgüt	Örgüt - Örgüt	Grup - Örgüt	Kişilerarası - Örgüt
Siyasî – Grup	Medya - Grup	Örgüt - Grup	Grup – Grup	Kişilerarası - Grup
Siyasî - Kişilerarası	Medya - Kişilerarası	Örgüt - Kişilerarası	Grup - Kişilerarası	Kişilerarası - Kişilerarası

Şekil. PMOGI diyalektiği (Medya – Örgüt ilişkileri vurgulanmaktadır)

1.5 Enformasyon ve İletişim Etiği

Bu çalışma, değişen enformasyonel çoklu evren dizisi ile yeni bir iletişimsel “bilinç” arasında bir bağlantının var olduğunu iddia etmektedir. Paylaşılan bir insani ahlâk ve ortak iletişim pratikleri, küresel değişimin uçsuz bucaksız gerekliliklerine bir yanıt bulmak için kullanılabilir. Herkes tarafından eşit bir biçimde paylaşılan iletişim kurma yeteneğinin, sürdürülebilirlik çağındaki her bir bireyin, grubun, organizasyonun ve topluluğun hayatta kalabilirliğini mümkün olan en yüksek seviyeye çıkarmak

amacıyla, eşitlikçi ve adil bir biçimde dizginlenme si gerekmektedir. PMOGI iletişimsel modeli, incelenabilir nitelikteki değerlerle donatılmış tüm medyanın ve örgütlerin, içinde yaşamayı öğrenmek zorunda olduğumuz enformasyon çağı ekolojisinin bir parçası olduğunu öne sürmektedir.

KAYNAKÇA

- Apel, Karl-Otto. (1972 [1980]) The a priori of the communication community and the foundation of ethics; The problem of a rational foundation of ethics in the scientific age. In *Towards a Transformation of Philosophy* (Trans., G. Adley & D. Frisby p.p. 225-300) [The International Library of Phenomenology and Moral Sciences]. London: Routledge & Kegan Paul.
- Austin, J. L. (1962), *How to do Things with Words*. Oxford. Oxford University Press.
- Barnes, J. (1997) (edit) *The Complete Works of Aristotle*. Vol.1 and Vol 2. Boston. Princeton University Press.
- Barney, D. (2004) *The Network Society*. Cambridge. Polity.
- Bakhtin, M.M,1981. *The Dialogic Imagination*. Edit. Emerson, C. & Holquist,M. Austin,. University of Texas Press
- Benhabib, S. 1992. *Situating the Self: Gender, Community and Postmodernism in Contemporary Ethics*. New York. Routledge.
- Buber, M. 1973. *Between Man And Man*. Trans. Gregor Smith, R. London. Collins.
- Baudrillard, J. (1983b) *In the Shadow of the Silent Majorities... Or the End of the Social*. New York. Semiotexte.
- Baudrillard J. (1981) *For A Critique Of The Political Economy Of The Sign*. (Trans) With An Introduction by C. Levin. St. Louis, Mo. Telos Press.
- Bauman, Z. (1993) *Postmodern Ethics*. Oxford. Blackwell.
- Benhabib,S. (1992) *Situating the Self: Gender, Community and Postmodernism in Contemporary Ethics*. New York Routledge.
- Boisot M. (1995) *Information Space: A Framework for Learning in Organizations, Institutions and Culture*. London. Routledge.
- Bourdieu, Pierre (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Buber, M. (1970) *I and thou*. Charles Scribner and Sons. New York.
- Buckminster-Fuller, R (1975) *Synergetics: Explorations in the Geometry of Thinking*. In Colaboration with E.J. Applewhite.
- Bynum T. W., Rogerson, S. (2004) *Computer Ethics And Professional Responsibility*. (eds.) Oxford. Blackwell Publishing.
- Bynum, T. W. Rogerson, S. (Eds) *Global Information Ethics*, special edition of *Science and Engineering Ethics*, Vol 2 No 2, 1996:135-162.
- Rogerson, S., Bynum, T.W., (1995) *Cyberspace: The Ethical Frontier*, *The Times Higher Education Supplement*, No 1179, 9 June, p iv.

- Castells, M. (1996) *The Rise of the Network Society*. Vol 1. Oxford. Blackwell.
- Castells, M. (1997) *The Power of Identity*. Vol. 2. Oxford. Blackwell.
- Christians, C and Traber, M (1997). *Communication Ethics and Universal Values*. London. Sage Publications.
- Cooper, J, M. 1997. *Plato Complete Works*. Indianapolis, Indiana. Hackett Publishing
- Edgar, S., L. (1997) *Morality and Machines; perspectives in computer ethics*. London, Jones and Barnett Publishers.
- Elkington, J. (1997) *Cannibals With Forks: The Triple Bottom Line Of 21st Century Business*. Oxford. Capstone.
- Ellul, J. (1964) *The Technological Society*. Translated by J. Wilkinson. New York: Vintage.
- Ellul, Jacques. (1965) *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Vintage Books-Random House.
- Evans C (1979) *The Mighty Micro: The Impact of the Computer Revolution*, Victor Gollancz Ltd, London.
- Foucault, M. (1994) *Critique And Power: Recasting The Foucault/Habermas Debate*. (Edit) M.Kelly. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Foucault, M. (1988 [1965]) *Madness And Civilization : A History Of Insanity In The Age Of Reason / (Trans.) Richard Howard*. New York. Vintage Books.
- Foucault, M. (1975 [1973]) *The Birth Of The Clinic : An Archaeology Of Medical Perception*. (trans) A. M. Sheridan Smith. New York. Vintage Books.
- Foucault, Michel (1970[1966]) *The Order Of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. London. Tavistock Publications.
- Foucault, M (1969) *The Archaeology of Knowledge*. (trans) A. Sheridan. New York. Pantheon.
- Fukuyama, F. (1995). *Trust, The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. London. Hamish Hamilton.
- Gadamer, H-G. (1993 [1975]) *Truth and Method*. 2nd Revised Edition. (trans) J. Weinsheimer and D. G. Marshall. London. Sheed and Ward.
- Gadamer, H-G. (1980) *Dialogue and Dialectic*. Trans. P. Christopher Smith. New Haven, London. Yale University Press.
- Gilligan, C. (1982) *In A Different Voice : Psychological Theory And Women's Development*. Cambridge, Mass. Harvard University Press.
- Habermas, Jürgen (1989 [62]) *The Structural Transformation of the Public Sphere: A Inquiry Into A Category Of Bourgeois Society*. (trans) Jurgen Burger and Frederick Lawrence. Cambridge. Polity Press.
- Habermas, J. 1976. *Communication and the Evolution of Society*. London. Heinemann.
- Habermas, J. 1984. *The Theory of Communicative Action, Reasons and the Rationalization of Society*. Vol. I. Trans. McCarthy, T. Cambridge. Polity.

- Habermas, J. 1987. *The Theory of Communicative Action, Lifeworld and System. A Critique of Functionalist Reason*. Vol. II. Trans. McCarthy, T. Cambridge. Polity.
- Habermas, J. (1979) *Communication and the Evolution of Society* (trans. T. McCarthy), London: Heinemann.
- Habermas, J. (1996) in *The Cambridge Companion to Nietzsche* ed. Bernd Magnus and Kathleen Higgins. Cambridge. Cambridge University Press, 403 pp
- Huang J and Fox M S (2004) *Uncertainty in Knowledge Provenance*. Proceedings of the 1st European Semantic Web Symposium, Heraklion, Greece, May 2004, Springer Lecture Notes in Computer Science.
- Huxley, A. (1932) *Brave New World*. London. Chatto & Windus.
- Innis, H. A. (1972) *Empire and Communications*. Toronto. University of Toronto Press.
- Kaku, M (1994) *Hyperspace: A Scientific Odyssey Through Parallel Universes, Time Warps, And The Tenth Dimension / Illustrations By Robert O'Keefe*. New York. Oxford University Press.
- Levinas, E. (1999) *Alterity And Transcendence*. (Trans.) Michael B. Smith. New York. Columbia University Press.
- Liotard, Francois (1982[1979]) *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. (trans) Geoff Bennington and Brian Massumi. Minneapolis. University of Minnesota Press.
- Makau, R. Arnett, C. (1997) *Communication Ethics & Diversity*. Illinois. University of Illinois Press.
- Masuda, Y. 1981. *The Information Society as Post-Industrial Society*. Washington, DC: World Future Society
- McCarthy, T. 1996. *The Critical Theory of Jürgen Habermas*. Boston. MIT Press.
- McLuhan, M. (1964) *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York. Mentor.
- Monbiot, G. (2003) *The Age Of Consent: A Manifesto For A New World Order*. London. Flamingo.
- Moor, James, H. 'What is Computer Ethics?' *Metaphilosophy* 16, no. 4 (October 1985), 266-275
- Mandke, V V and Nayar M K (2004) *Beyond Quality: the Information Integrity Imperative, Total Quality Management and Business Excellence*, Volume 15, Numbers 5-6 / July-August, pp 645-654.
- McRobb, S. and Rogerson, S. *Are They Really Listening? An investigation into published online privacy policies*, *Information Technology and People*, Volume 17, Number 4, pp442-461, 2004.
- Munford, Lewis. (1970) *The Pentagon of Power*. New York. Harcourt Brace Jovanovich.
- Nietzsche, F. (1973) *Beyond Good And Evil : Prelude To A Philosophy Of The Future*. Trans. With An Introduction And Commentary By R.J. Holling

- Harmondsworth. Penguin.
- Popper, Karl R. (1968[1935]) *The Logic of Scientific Discovery*. London. Hutchinson.
- Porat, M. U. 1977. *The Information Economy: Definition and Measurement*. Vol. Washington DC: US Department of Commerce/Office of Telecommunication.
- Nicolis, G., Prigogine I. (1977) *Self-Organization In Nonequilibrium Systems : From Dissipative Structures To Order Through Fluctuation*. New York. Wiley.
- Rabinow, P. (1994) *Michel Foucault: Essential Works of Foucault 1954-84: Ethics Vol.1*. London. Penguin Books.
- Shotter, J. (1993) *Conversational Realities: constructing life through language*. London. Sage.
- Suzuki, D., Dressel, H. (1999) *From Naked Ape to Superspecies*. Sydney. Allen & Unwin.
- Toffler A. (1970) *Future Shock*. New York: Bantam Books.
- Warnock, M. (1998) *An Intelligent Person's Guide To Ethics*. London. Duckworth.
- Watzlawick, P., Helmick Beavin, J., Jackson, D.D. (1967) *Pragmatics Of Human Communication : A Study Of Interactional Patterns, Pathologies, And Paradoxes*. New York. Norton.
- Wilden, A. (1972) *System and Structure: Essays in Communication And Exchange*. London. Tavistock.
- Wittgenstein, L. (1968) *Philosophical Investigations*. Oxford. Basil Blackwell
- Zengotita, T. (2005) *Mediated: How the Media Shapes Your World and the Way You Live in It*. London. Bloomsbury
- Web Siteleri**
- World Scientists Warning to Humanity. November 1992. <http://deoxy.org/sciwarn.htm> 9 accessed 10.10.2006.
- Nielsen J. (2003) Web guru fights info pollution, BBC News Online, October 13 at <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/3171376.stm> on 24/10/2006